

se vyskytuje pouze v moderních společnostech. Murphy však poukazuje na příklad Tuaregů, kteří mají mnohem větší procento rozvodovosti než my (u Tuaregů je pět či šest rozvodů bráno za běžnou záležitost). Podobným způsobem je koncipován výklad v celé knize.

Pokud lze na knize ocenit něco, co je pro české prostředí opravdu přínosné, pak je to šíře záběru (téměř jedna čtvrtina textu), kterou autor věnuje popisu a analýze rodinných a příbuzenských systémů, tedy tématům, které v novější české antropologické a sociologické literatuře doposud nebyly uspokojivě reflektovány.

Autorova snaha napsat zkušenostmi podložený text jej vede k tomu, že například celou devátou kapitolu věnuje paradigmatu, ve kterém se celý život pohyboval. Jako student Juliana H. Stewarda (1902-1973) byl zastáncem neoevolucionismu, resp. teorie multilineární evoluce. Tedy teorie, v jejímž centru stojí zájem zkoumat kulturu z hlediska interakcí mezi člověkem a přírodou. Přírodní prostředí má lidskou kulturu nejenom inspirovat, ale také ji determinuje. Základní premisou teorie multilineární evoluce je tvrzení, že „evoluci společnosti a kultury charakterizuje růst rozsahu a škály společensko-politických jednotek a pokrok od jednoduchých ke složitějším společenským organismům, nebo také od homogenity k heterogenitě“ (s. 206). Tedy myšlenka, kterou již dříve vyjádřili Herbert Spencer (ve *Filosofii souborné*, česky 1901, v konstrukci typologie militární a industriální společnosti) nebo Émile Durkheim (kdy ve svém úsilí o překonání tradičního evolucionismu, ovlivněn svým synovcem Marcelem Mausem, navrhuje myšlenku o možnosti umístit jednotlivé typy lidské společnosti na jednu vzestupnou příčku).

Dalším bodem, v němž se odráží pisatelovo teoretické zakotvení, je četnost citací a od-

kazů na jednotlivé autory. Časté dovolávání se S. Freuda, É. Durkheima, M. Webera, B. Malinowského či C. Léviho-Strausse dává vyniknout naprosté absenci jakékoli zmínky např. o hlubinné psychologii: C. G. Jungovi (v těch částech knihy, kde se uvažuje o vztahu podmíněnosti či nepodmíněnosti kultury a jednotlivce nebo psychologické antropologii) nebo o fenomenologii náboženství: M. Eliadovi (v kapitole věnované náboženství při zmínce o dichotomii sakrálního a profánního uvádí pouze É. Durkheima).

Kniha odráží fakt, že byla napsána před více jak dvaceti lety. Čtenáři dostávají do rukou informace, které se dnes již ukazují být dobově podmíněnými či přinejmenším jednostrannými: např. teze o rostoucí sekularizaci společnosti.

Na výborném českém překladu se projeví nejenom erudice překladatelky, ale také práce redakce. I proto poněkud zamrzí, že i jim uniklo autorovo tvrzení odvozující název instituce levirátu od názvu starozákonní knihy Leviticus (s. 84): ten je odvozen od kněžské kasty levitů, jichž se týkal a podle nich je pak pojmenována zmiňovaná starozákonní kniha.

Narozdíl od výše uvedených publikací českých autorů se zde setkáváme s prací, která se nesnaží o neutrální, encyklopedicky vyvážený výčet problémů, okruhů a přístupů, s nimiž se antropolog dostává do kontaktu. Murphyho práce není ani encyklopedicky reprezentativní, co se týká šíře záběru, ani nejde v jím zvolených tématech dostatečně do hloubky. Kniha byla zamýšlena jako doprovodný text k autorovým přednáškám na Kolumbijské univerzitě a bez nich nutně působí torzovitě. A tak je nutno přitakat Murphyho v úvodu knihy stojícímu tvrzení o nezbytnosti konfrontace textu s dalšími materiály. Zde totiž nejde o vyjádření obecně vyžadované skromnosti, ale o nutnost.

Jakub Grygar

Ivo Možný: Proč tak snadno...

Některé rodinné důvody sametové revoluce

Praha, SLON 1999, 139 s.

Druhého vydání se dočkal „sociologický esej“ prof. Možného, který v roce 1991 nabídl interesantní a vskutku sociologické vysvětlení

procesů, které vedly k „tak pozdnímu“ a „tak hladkému“ pádu socialismu na našem území. Dnes už jistě není zapotřebí seznamovat čtenáře *Sociologického časopisu* s Možného analýzou, dovolte mi proto pouze ocitovat její výstižné shrnutí samotným autorem: esej je „o tom, jak starý režim, který na dokonalost aspi-

roval, byl přemožen občany, kteří využívání jeho nedokonalostí přivedli téměř k dokonalosti, a tím ho nakonec zdolali, aniž o to vlastně usilovali..." (s. 24). Pro přesnost zbývá doplnit, že občané jsou pro Možného především zástupci svých (širokých) rodin a teprve druhotně autonomní jednotlivci spoluutvářející veřejnou sféru.

Knižka ani po letech nezestárla, a tak můžeme jenom uvítat její reedici. Nejsilnější je studie asi v užité metodologii: autor se pokusil najít specificky sociologickou perspektivu, která by nabídla jiný než úzce politický, ekonomický či morální výklad věcí, všechny zmíněné faktory jsou v ní přece zahrnuty. Možný nás totiž seznamuje s logikou společenských aktérů-rodin, která je maussovsky „totální“: mísí se v ní ekonomika s politikou, politika s historií, předměty, symboly či kapitály. Ne bez důvodu se opírá o rané Bourdieuvy etnografické práce; srovnání „rozvinuté“ socialistické společnosti s „primitivními“ Kabyly umožnilo brněnskému sociologovi nahlédnout vlastní společnost z nesamozřejmého pohledu, přestat dočasně podléhat tomu, co si společnost sama o sobě namlouvá, a dosáhnout tak oklikou porozumění, které je nám všem blízké, tak blízké, až je nám – jako členům této společnosti – těsné. Výsledky, které tato metoda přinesla, ukazují na její kvalitu. To, že socialistický stát byl, alespoň v posledním dvacetiletí, slabý stát se silným (i když černým) trhem, se dnes zdá být pravdou více než kdykoliv dříve, stejně jako že využití sociálního a symbolického kapitálu k akumulaci kapitálu ekonomického a politického hrálo význačnou roli při formování staronových elit. Silná nostalgie poloviny populace po minulém režimu, jak ukázaly nedávné výzkumy veřejného mínění, která byla již delší dobu zřetelná, ukazuje, že Možného odpověď na otázku „Proč tak pozdě?“ má solidní základ: většina „rodin“ se životu v reálném socialismu docela dobře přizpůsobila a byla v něm *relativně* spokojená.

V textu je přesto roztroušeno vícero různých zjednodušení a generalizací. I když se autor odvolává na to, že „přehánění jen pravdivá tvrzení“, právě smysl pro zachování míry je vlastní vědeckému přístupu. Např. tvrzení o pocitu úzkosti, kterým trpěli potomci nomenklaturních kádrů, z možné ztráty sociálního či

symbolického kapitálu svých rodičů (s. 112), je příliš vágní a nedoložené. Podobně nepodložené je tvrzení, že v posledních letech socialismu se stupňoval rozpad oficiálního trhu, mizely další jistoty, takže některé rodiny skutečně obtížně vycházely (s. 69). Nemohlo to být právě naopak, že i na oficiálním trhu se začaly objevovat první vlaštovky „lepšího“ dovezeného zboží, které kontrastně ukázaly zaostalost socialistického konzumu, a mnoho rodin si uvědomilo, že jejich zatím „dobře“ vycházení, je ve skutečnosti velice bídne? Tyto a jiné jednotlivosti však neubírají zásadním způsobem sílu studií a byly plně kompenzovány její aktualitou.

Nové vydání knížky má jednak nový – elegantnější – formát a jednak autorovu novou předmluvu. Vraťme se však ještě na závěr původního eseje. Možný ukazuje na socialismem způsobený deficit důvěry – v sebe sama, v druhé, v úřady, v sociální instituce, v budoucnost a ve společnou akci – který prý bude velmi obtížné překonat, a proto navrhuje *dictum* *Důvěřuj ostatním!*

Nová předmluva téma důvěry rozvíjí; je jakousi morální diagnózou české společnosti po deseti letech. Kdo by však čekal sociologický pohled *à la* *Proč tak snadno...*, tzn. použití výše zmíněné metody odstupu od obecného mínění a věčný poukaz na živelnou adaptabilitu a praktiky opěné o zdravý rozum různých malých antihrdinů, bude zklamán. Autor v předmluvě konstatuje atrofii citu pro odpovědnost, atrofii morální reality nebo rozpad jemného přediva morální odpovědnosti; je to moralistní náhled spíše než sociologický vhled. Možná patří k té „hloupější vrstvě populace“, ale pro mne vskutku „morální realita jako sociální fakt ztrácí na své jednoznačnosti“ (s. 19), protože společnost severozápadu prochází obdobím intenzivního tázání, jaká je náplň morálky, co je soukromé, co je veřejné, co je příroda a co společnost, co je dobré na dobrou a zlé na zlu... Shrnuto: jaká je naše morálka? Můžeme pochopitelně na tuto otázku odpovědět spolu s autorem, že „velké vyprávění západoevropského individualismu je především vyprávěním o odpovědnosti“ (s. 17), ovšem když se podíváme na dějiny Západu posledních dvou století, naše víra v pravdivost tohoto vyprávění prudce zeslábně.